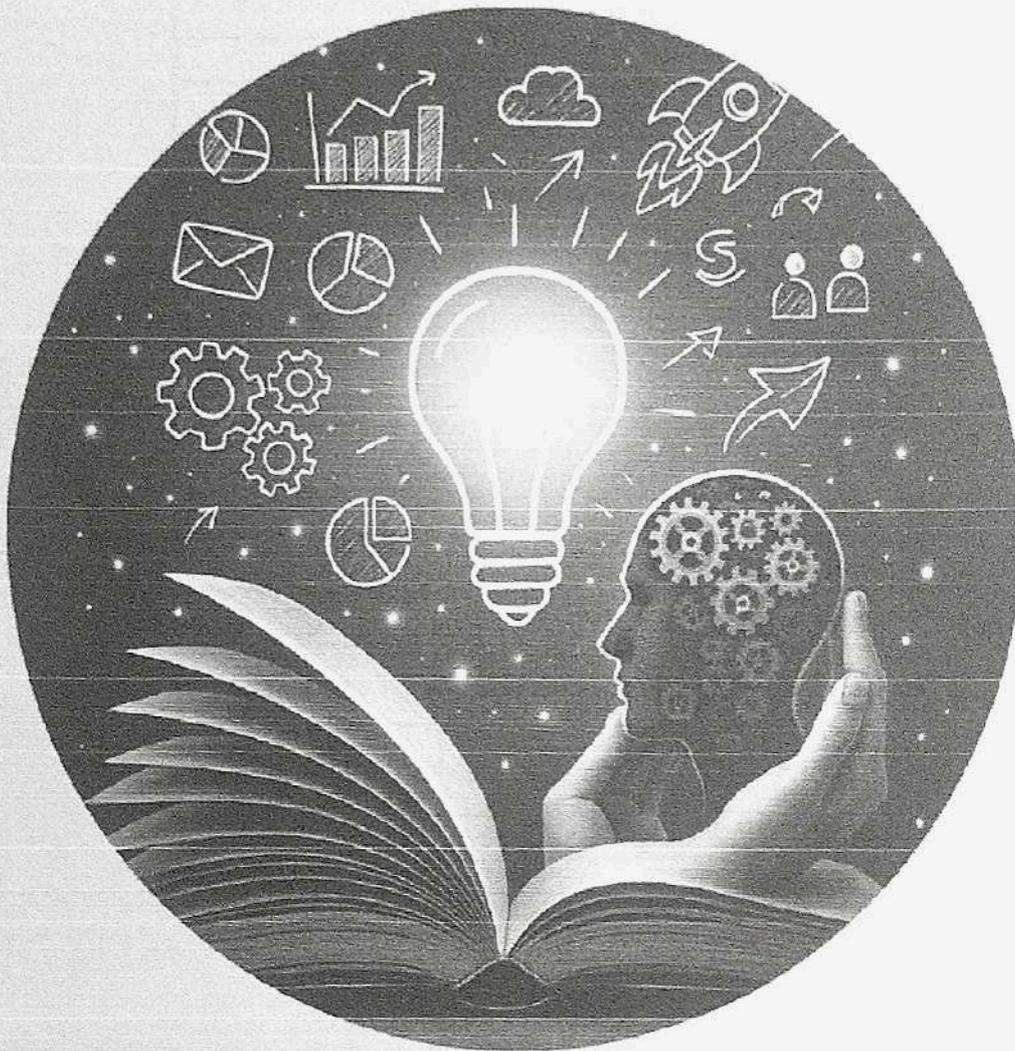

Sponsored by ICSSR, New Delhi

Empowering Futures: Cultivating Skill Development and Entrepreneurial Excellence

Editor

Prin. Dr. Ujwala Vijay Patil
Ms. Shubhangi Nivrutti Lavate
Mr. Sushen Dyanu Kamble

Rayat Shikshan Sanstha's
Dr. Patangrao Kadam Mahavidyalaya, Ramanandnagar (Burla)

Tal: Palus, Dist. Sangli, MH (India)

Two-Day National Seminar

On

**Empowering Futures: Cultivating
Skill Development and
Entrepreneurial Excellence**

Organized by

Department of English & IQAC

**Sponsored by
ICSSR, New Delhi**

Editors

**Prin. Dr. Ujwala Vijay Patil
Ms. Shubhangi Nivrutti Lavate
Mr. Sushen Dnyanu Kamble**

Akshara Publication

Empowering Futures: Cultivating Skill Development and Entrepreneurial Excellence

Editors

**Prin. Dr. Ujwala Vijay Patil
Ms. Shubhangi Nivrutti Lavate
Mr. Sushen Dyanu Kamble**

Copyright © Editor / Author April 2025
ISBN- 978-93-92576-43-0

Published By

Akshara Publication

*Office. Plot.No. 42 Gokuldharm Residency
Prerana Nagar, Wanjola Road, Bhusawal
Dist. Jalgaon (Maharashtra), India 425201*

Contact- 9421682612

www.aimrj.com Email- akshrapublication@gmail.com

Printed At.

*Akshara Printers,
Bhusawal (Maharashtra), India 425201*

Price: Rs-600 /-

Copyright - This book and all its content are Copyright © 2025, Editor/Publisher. All rights reserved. No part of this book's content may be reproduced, transmitted, or used in any form, in whole or in part, without prior permission from the editor/publisher. The articles or opinions expressed in this book are solely those of the authors and do not necessarily reflect the views of the editor or publisher. In case of any copyright infringement, the respective author will be solely responsible.

- 26 Innovative Teaching-Learning Models for Enhancing Teaching Skills - Shanu A. Sahay 183-187
- 27 Omega 3 Fatty Acid and Human Body 188-192
Mr. Suchay S Khopade
Dr. Sharad V Bansode
- 28 भाषिक कौशल्य आणि अर्थार्जनाच्या संधी 193-197
- प्रा.डॉ.दिलीप महादू कोने
प्रा. स्वाती प्रभाकर मगदूम
- 29 ग्रामीण भागातील लोकांचा कौशल्य विकासाचा अभ्यास 198-203
- प्रा. प्रदिप प्रकाश कदम
- 30 भाषा कौशल्ये आणि उद्योजकता 204-208
- प्रा. डॉ.विजया पाटील
- 31 ग्रामीण भागातील महिला आणि उद्योजगता 209-218
- प्रा.प्रसाद मारुती जाधव
- 32 शारीरिक शिक्षणात कौशल्य विकास आणि उद्योजकता 219-222
डॉ. संदिप कडूभाऊ तांबे
- 33 भाषा कौशल्य आणि उद्योजकता 222-227
-प्रा . उज्वला उत्तम अहिरे
प्राचार्य डॉ. मोतीराम रावजी देशमुख
- 34 स्वराज्याची पहिली राजधानी राजग - प्रा. डॉ. राजेंद्र रघुनाथ सोनावले 228-232
- 35 पंजाबचा सिंह राजा रणजीत सिंग- श्री. एस. बाय. यमगर 233-236
- 36 कृषी उद्योजकता आणि ग्रामीण विकास - सागर रामराव कुंडले 237-145

कृषी उद्योजकता आणि ग्रामीण विकास

सागर रामराव कुंडले

अर्थशास्त्र विभाग

डॉ. पतंगराव कदम महाविद्यालय रामानंदनगर (बुर्ली) ता. पलूस . जि. सांगली

गोषवारा :

भारतीय अर्थव्यवस्था ही मोठ्या प्रमाणात शेतीवर अवलंबून आहे. देशातील पन्नास टक्क्यांहून अधिक लोकसंख्या आपल्या उपजीविकेसाठी शेतीवर अवलंबून आहे. भारतातील शेतकऱ्यांना विविध प्रकारच्या अडचणींना तोंड द्यावे लागत आहे. त्यांच्यासमोरील प्रमुख समस्या म्हणजे उत्पादनाच्या विपणनाबाबत. ते मोठ्या प्रमाणात उत्पादन करत आहेत परंतु त्यांना त्यांच्या उत्पादनाचा आवश्यक दर मिळत नाही. त्यांच्यातील उद्योजकीय कौशल्यांना प्रोत्साहन दिल्यास त्यांची विक्री तसेच नफ्याचे प्रमाण वाढण्यास मदत होईल. कृषी व्यवसायिक म्हणजे असा उद्योजक ज्याचा व्यवसाय शेती किंवा शेतीशी संबंधित आहे. ते त्यांच्या उत्पादनांची अधिक कार्यक्षमतेने विक्री करण्यासाठी शेतीमधील नाविन्यपूर्ण कल्पनांचा अवलंब करत आहेत. चांगले उत्पादन आणि चांगला नफा मिळविण्यासाठी कृषी व्यवसाय ही शेतीमधील उद्योजकीय प्रक्रिया आहे. अर्थव्यवस्थेतील सध्याच्या परिस्थितीचा विचार करता, कृषी व्यवसायिकांना बाजारपेठ काबीज करण्यासाठी आणि त्यांचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी अनेक संधी उपलब्ध आहेत. त्याच वेळी हे उद्दिष्ट साध्य करण्यात अडथळे येतील. या अभ्यासाचे उद्दिष्ट भारतातील कृषी उद्यमशीलतेसाठी उद्योजकता विकसित करणे अभ्यास करणे आणि ग्रामीण भागाचा विकास करणे . कृषी उद्यमशीलतेचे विविध प्रकार ओळखणे आहे. तसेच विविध समस्या किंवा आव्हाने आणि भारतातील कृषी उद्यमशीलतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी भविष्यातील धोरणे देखील ओळखली जातात. भारत हा देश खेडेनी बनला आहे .. भारताची दोन तृतीयांश लोकसंख्या आणि ७०% कामगार वर्ग ग्रामीण भागात राहतात. ग्रामीण भागातील लोक बेरोजगारी, पायाभूत सुविधांच्या कमकुवतपणाने त्रस्त आहेत जे ग्रामीण उद्योजकांच्या विकासाने सोडवता येतील. ग्रामीण उद्योजकता हा गरिबी, स्थलांतर, आर्थिक विषमता, बेरोजगारी कमी करण्यासाठी आणि ग्रामीण भाग आणि मागास प्रदेशांचा विकास करण्यासाठी उपायांपैकी एक मानला जाऊ शकतो. ग्रामीण

उद्योजक राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत, विशेषतः ग्रामीण विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावतात. परंतु ग्रामीण उद्योग विकसित करण्यात अनेक समस्या आहेत कारण ग्रामीण उद्योजकांना ग्रामीण भागात प्राथमिक सुविधांची उपलब्धता नसणे, शिक्षणाचा अभाव, आर्थिक समस्या आणि अपुरी तांत्रिक आणि संकल्पनात्मक क्षमता यासारख्या अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागत आहे. अशाप्रकारे, हा पेपर समस्या आणि त्या सोडवण्यासाठी शिफारसी शोधण्याचा देखील प्रयत्न करतो.

की-वर्ड ग्रामीण उद्योजकता, ग्रामोद्योग, कामगिरी, ग्रामीण समस्या, ग्रामीण विकास.

प्रस्तावना : शेती हा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा आधारस्तंभ आहे. पन्नास टक्क्यांहून अधिक लोकसंख्या त्यांच्या उपजीविकेसाठी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे शेतीवर अवलंबून आहे; म्हणून शेतीपासून कृषी व्यवसायाकडे वळणे हे भारतीय शेतीमध्ये बदल घडवून आणण्यासाठी किंवा क्रांती घडवून आणण्यासाठी आणि अधिक आकर्षक आणि फायदेशीर व्यवसाय करण्यासाठी एक महत्त्वाचे पाऊल आहे. राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत रोजगार निर्मिती, गरिबी कमी करणे आणि पोषण, आरोग्य आणि एकूण अन्न सुरक्षा सुधारणे यासारख्या सामाजिक आणि आर्थिक विकासात योगदान देण्याची क्षमता कृषी व्यवसायात आहे. कृषी व्यवसायात वाढ निर्माण करण्याची, उत्पन्नात विविधता आणण्याची, ग्रामीण भागात व्यापक रोजगार आणि उद्योजकीय संधी उपलब्ध करून देण्याची शक्ती आहे. हा पेपर प्रामुख्याने भारतातील कृषी व्यवसायासाठी संभाव्य क्षेत्रे आणि संधी, त्याचे विविध प्रकार आणि विविध समस्या किंवा आव्हाने आणि भारतातील कृषी व्यवसायाला प्रोत्साहन देण्यासाठी भविष्यातील धोरणांवर लक्ष केंद्रित करतो. शेतकरी आपल्या देशाचा कणा आहेत, सध्याच्या परिस्थितीत काही कृषी व्यवसाय विकसित करण्याची आवश्यकता आहे, चांगल्या उत्पादकता आणि कमाईसाठी तंत्रज्ञानाच्या वापराच्या बाबतीत बदल स्वीकारून कृषी उत्पादन निर्यात मध्ये वाढ घडून येऊ शकते.

भारत हा देश प्रामुख्याने ग्रामीण भागाचा आहे जिथे दोन तृतीयांश लोकसंख्या आणि ७०% कामगार वर्ग ग्रामीण भागात राहतात. ग्रामीण अर्थव्यवस्था ही राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या ४६ टक्के आहे. शहरीकरण वाढले असले तरी २०५० पर्यंत भारताच्या अर्ध्याहून अधिक लोकसंख्या ग्रामीण भागात राहण्याचा अंदाज आहे. आपल्या देशाचा आर्थिक विकास मुख्यत्वे ग्रामीण भागाच्या प्रगतीवर आणि ग्रामीण

जनतेच्या राहणीमानावर अवलंबून आहे. ग्रामीण किंवा ग्रामीण उद्योग राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत, विशेषतः ग्रामीण विकासात महत्त्वाची भूमिका बजावतात.

ग्रामीण उद्योजकता ही स्थानिक उद्योजकीय प्रतिभेला चालना देण्यावर आणि त्यानंतर स्वदेशी उद्योगांच्या वाढीवर आधारित आहे. ती ग्रामीण भागात संधी ओळखते आणि शेतीच्या आत किंवा बाहेरील संसाधनांचे एक अद्वितीय मिश्रण गतिमान करते. ग्रामीण उद्योजकता उत्पादनाच्या नवीन पद्धती, नवीन बाजारपेठा आणि नवीन उत्पादने तयार करून ग्रामीण क्षेत्रात आर्थिक मूल्य आणते आणि रोजगाराच्या संधी निर्माण करते ज्यामुळे सतत ग्रामीण विकास सुनिश्चित होतो. ग्रामीण उद्योजकता ही एक गतिमान संकल्पना म्हणून उदयास आली आहे. सामान्यतः ग्रामीण स्तरावर उदयास येणारी उद्योजकता अशी त्याची व्याख्या केली जाते जी व्यवसाय, उद्योग, शेती यासारख्या विविध क्षेत्रात घडू शकते आणि आर्थिक विकासासाठी एक प्रभावी घटक म्हणून काम करते. ग्रामीण उद्योजकता ही एक... गरिबी, स्थलांतर, आर्थिक विषमता, बेरोजगारी कमी करण्यासाठी आणि ग्रामीण भाग आणि मागासलेल्या प्रदेशांचा विकास करण्यासाठी उपाय.

खादी आणि ग्रामोद्योग आयोग (KVIC) नुसार, "ग्रामोद्योग किंवा ग्रामीण उद्योग म्हणजे ग्रामीण भागात स्थित असा कोणताही उद्योग ज्याची लोकसंख्या १०,००० पेक्षा जास्त नाही किंवा असा कोणताही उद्योग जो बीज वापरासह किंवा त्याशिवाय कोणत्याही वस्तूचे उत्पादन करतो किंवा कोणत्याही सेवा प्रदान करतो आणि ज्यामध्ये कारागीर किंवा कामगाराची प्रति व्यक्ती स्थिर भांडवली गुंतवणूक हजार रुपयांपेक्षा जास्त नाही". भारत सरकारने अलीकडेच ग्रामोद्योगाची व्याख्या सुधारित केली आहे जेणेकरून त्याची व्याप्ती वाढेल. भारत सरकारच्या मते, "२०,००० आणि त्यापेक्षा कमी लोकसंख्या असलेल्या ग्रामीण भागात, गावात किंवा शहरात स्थित असलेला आणि वनस्पती आणि यंत्रसामग्रीमध्ये ३ कोटी रुपयांची गुंतवणूक असलेला कोणताही उद्योग ग्रामोद्योग म्हणून वर्गीकृत केला जातो"

ग्रामीण उद्योजकता व्याख्या :

कृषी उत्पन्नाची व्याख्या

राव आणि कुमार (२०१६) यांनी 'कृषी उद्यमशीलता ही शेती किंवा संलग्न क्षेत्रांमध्ये हाती घेतलेली उद्योजकीय प्रक्रिया' अशी व्याख्या केली आहे. ही प्रक्रिया शेती किंवा संलग्न क्षेत्रांमध्ये चांगल्या उत्पादन आणि आर्थिक उत्पन्नासाठी नवीन

पद्धती, प्रक्रिया, तंत्रे स्वीकारण्याची आहे: कृषी उत्पन्न शेती क्रियाकलापांना उद्योजकीय क्रियाकलापात रूपांतरित करते.

युसुफ आणि इतर, (२०१५), 'कृषी उद्यमशीलता ही कृषी उद्योजकता क्रियाकलाप आहे जी उत्पन्न मिळविण्यासाठी कृषी उत्पादनांचे उत्पादन, वितरण, बाजारपेठ किंवा वाहतूक करण्यासाठी नियंत्रित केली जातात,

कृषी उद्योजकांची व्याख्या 'नवीन बाजारपेठा पुरवून किंवा शेती क्षेत्रात नवीन मार्ग निर्माण करून अर्थव्यवस्थेत बदल घडवून आणणारे नवोन्मेषक' अशी केली जाऊ शकते, अशा प्रकारे, कृषी उद्योजक अशी व्यक्ती असू शकते जी उद्योजक होण्यासाठी कृषी क्षेत्रात विविध उपक्रम राबवते', एनडेडी (२०१७).

राव आणि कुमार (२०१६)

कृषी उद्योजकाची व्याख्या 'एक नवोन्मेषक, जो शेती आणि संबंधित क्षेत्रांमध्ये नाविन्यपूर्ण कल्पना स्वीकारून ग्रामीण अर्थव्यवस्थेत बदल घडवून आणतो. तो जोखीम घेतो, नवोन्मेष स्वीकारतो, नवीनकाम करण्याचे मार्ग तयार करतो आणि नवीन बाजारपेठा मिळवतो' अशी करतात.

योगानंदन आणि विघ्नेश (२०१६), 'तामिळनाडू, भारतातील कृषी उद्योजकतेतील आव्हाने' असे म्हणतात की कृषी उद्योजकांसमोरील आव्हाने जसे की निधीचा अभाव, पायाभूत सुविधांचा अभाव, जोखीम इत्यादी. तसेच राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत कृषी उद्योजकतेच्या भूमिकेबद्दलही ते सांगते.

अभ्यासाचे उद्दिष्टे

- भारतातील कृषी उद्यमशीलतेसाठी संभाव्य क्षेत्रे आणि संधींचा अभ्यास करणे
- कृषी उद्यमशीलतेच्या विविध प्रकारांवर चर्चा करणे
- भारतातील कृषी उद्यमशीलतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी विविध समस्या किंवा आव्हाने आणि भविष्यातील धोरणे ओळखणे

संशोधन पद्धत- प्रसुत्त शोधनिबंध हा दुय्यम साधन सामुग्री वर आधारित आहे यामध्ये नियतकालिके, मासिके, शोधनिबंध वेब साईट, वर्तमानपत्र, पुस्तके संशोधन प्रबंधात दुय्यम स्रोतांद्वारे आवश्यक माहिती गोळा केली आहे.

कृषी क्षेत्रातील उद्योजकतेचे प्रकार

कृषी उद्योजक: ज्यांचा प्राथमिक व्यवसाय शेती आहे ते कृषी उद्योजक असतात. खरं तर, १८ व्या शतकाच्या उत्तरार्धात भौतिकवादी अर्थशास्त्रज्ञांनी कृषी उत्पादकांना उद्योजक म्हटले. कृषी आधारित उपक्रम: या श्रेणीमध्ये जिगरी, लोणचे, साखर

उद्योग, तेलबियांपासून तेल प्रक्रिया, दुग्धजन्य पदार्थ, फळांचा रस, मसाले इत्यादी कृषी उत्पादनांची थेट विक्री किंवा प्रक्रिया समाविष्ट आहे. सुरुवातीपासून आतापर्यंत भारताला कृषीप्रधान अर्थव्यवस्था मानले गेले आहे. कृषी उद्योगात अनेक यंत्रणा कार्यरत आहेत जसे की दुग्धम आणि तृतीयक क्षेत्रांसह अग्रेसरित आणि मागास संबंध म्हणजेच उत्पादन आणि सेवा क्षेत्रे. कृषी आणि संलग्न क्षेत्रातील संधी कृषी प्रक्रियेच्या वेगवेगळ्या टप्प्यांवर ओळखल्या जाऊ शकतात. मुळात, कृषी उद्योगातील संधी इनपुट टप्प्यावर, शेती टप्प्यावर, मूल्य साखळी, उत्पादन प्रक्रिया आणि विपणन टप्प्यावर आणि संबंधित सेवांवर आहेत. सध्या जागतिकीकरण आणि अधिक परस्परसंबंधित जागतिक बाजारपेठेमुळे कृषी उद्योगातील संधींची व्याप्ती आणि क्षमता वाढत आहे. शेतीमध्ये उद्योजकतेची अनेक क्षेत्रे आहेत ज्यात दुग्धव्यवसाय, रेशीम शेती, शेळीपालन, फुलशेती, मत्स्यपालन, कोळंबी पालन, मेंढ्या पालन, भाजीपाला शेती, रोपवाटिका शेती, शेती वनीकरण यासारख्या क्रियाकलापांचा समावेश आहे. उद्योजकांसाठी अनेक संभाव्य कृषी उद्योग संधी उपलब्ध आहेत. शेती प्रक्रियेसाठी बियाणे, खते, कीटकनाशके आणि नाविन्यपूर्ण आणि स्थानिक शेती तंत्रज्ञान अशा अनेक प्रकारच्या निविष्टांची आवश्यकता असते. उद्योजकीय उपक्रम स्थापन करण्यासाठी या अनुकूल संधी आणि संधी क्षेत्रांचे वर्गीकरण करता येते.

कारागीर उद्योजक- कारागीर हे गावांमध्ये काम करणारे कुशल व्यक्ती आहेत. ते गावातील समुदायाचा एक महत्त्वाचा भाग आहेत. रिव्हर्स बँक ऑफ इंडियाने गावांमध्ये कारागीरांनी चालवलेल्या १०० हून अधिक हस्तकला ओळखल्या आहेत. हे उद्योजक त्यांच्या नातेसंबंध गटाच्या सहकार्याने व्यावसायिक प्रशिक्षणाद्वारे त्यांची कौशल्ये प्राप्त करतात. त्यापैकी महत्त्वाचे वर्ग म्हणजे सुतार, लोहार, कापडउद्योग, हस्तकला, अभियांत्रिकी आणि सेवा, विणकर, कुंभार इत्यादी.

व्यापारी आणि व्यापारी गट-ग्रामीण समुदायातील लहान वर्ग व्यवसायात गुंतलेला आहे. ते छोटी दुकाने चालवतात, कमिशन व्यवसाय करतात, गावातच शेतकऱ्यांचे उत्पादन खरेदी करतात आणि नफ्यासाठी शहरी भागात विकतात. हा गट पारंपारिकपणे शोषक वर्ग म्हणून ओळखला जात असे. लहान उत्पादक हे वस्तू उत्पादित करत असतात .

आदिवासी उद्योजक-आदिवासी उद्योजक प्रामुख्याने आदिवासी गावांमध्ये आढळतात. त्यांना असे म्हटले जाते कारण त्यांचा मूळ स्रोत आदिवासी समुदाय आहे. त्यांना स्वतःच एक उद्योजक वर्ग म्हणून ओळखले जाऊ शकते. पारंपारिकपणे

ते कोणताही व्यवसाय करत नव्हते आणि उपजीविकेसाठी वन उत्पादनांवर अवलंबून होते. म्हणून, त्यांनी केलेला कोणताही व्यवसाय उद्योजकीय मानला जातो.

खते व कीटक नाशके -जैव-कीटकनाशके, जैव-खते, गांडूळ-खत, मातीची चाचणी आणि सुधारणा इत्यादी: या प्रक्रियेद्वारे निरोगी उत्पन्न मिळू शकते. भाज्यांमध्ये जैव उत्पादने वापरून आरोग्य धोक्यांना प्रतिबंध करता येतो. आणि अन्न. ही जैविक उत्पादने जास्त त्रास न घेता आणि कमीत कमी उत्पादन खर्चात सहज तयार करता येतात

सेंद्रिय शेती: आज लोक आरोग्याबाबत अधिक जागरूक आहेत, म्हणूनसेंद्रिय शेतीकडे अधिक लक्ष दिले पाहिजे. बियाणे विकास: बियाणे विकासात संशोधन आणि विकासाला भरपूर वाव आहे. आज बरेच लोक संशोधन आणि विकासात गुंतलेले आहेत. ते या जातींच्या बियाण्या चांगल्या दर्जाच्या कशा बनवता येतील आणि प्रतिकूल हवामान परिस्थितीतही त्यांच्याकडून सेवा कशी मिळेल यावर लक्ष केंद्रित करतात. जास्तीत जास्त महसूल मिळवण्यासाठी आणि आपल्या शेतकरी समुदायाचे राहणीमान सुधारण्यासाठी, पिकांची उत्पादकता सुधारली पाहिजे. हे चांगल्या व्यवस्थापन पद्धतींसह चांगल्या गुणवत्तेच्या निविष्ठा वापरून शक्य आहे.

आधुनिक प्रणाली

कृषी तंत्रज्ञान उत्पादने: कमीत कमी प्रयत्नात जास्तीत जास्त उत्पादन मिळविण्यासाठी, शेतीमध्ये आधुनिक शेती पद्धतींना प्रोत्साहन दिले पाहिजे. आधुनिक यंत्रे आणि तंत्रज्ञानाचा उद्देश कमीत कमी प्रयत्न आणि त्रासमुक्त काम करणे आहे. या आधुनिक यंत्रे आणि तंत्रज्ञानाला प्रोत्साहन दिले पाहिजे आणि आपल्या शेतकऱ्यांना या पद्धतींशी परिचित केले पाहिजे. आज सरकार शेतकऱ्यांना त्यांच्या शेतात या तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यास मदत करते. म्हणूनच शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी या वापरकर्ता-अनुकूल आधुनिक पद्धतींचा वापर करण्यास भरपूर वाव आहे.

नैसर्गिक खत आणि कीटकनाशके: रासायनिक खते आणि कीटकनाशकांच्या वापरापासून नैसर्गिक खत आणि कीटकनाशकांकडे हळूहळू बदल होत आहे. आणि हे हळूहळू बदल पुन्हा एकदा जैव-कीटकनाशके, पर्यावरणपूरक कृषी रसायने आणि नैसर्गिक खतांचे उत्पादन आणि विपणन करण्यासाठी प्रचंड क्षमता आणि संधी उघडत आहे ज्याचा उद्देश उत्पादन वाढवणे आणि हंगामाचा फायदा घेणे आहे. खते आणि कीटकनाशकांचा संतुलित वापर, कृषी रसायने, मातीची गुणवत्ता संरक्षित

आणि जतन करण्यासाठी आणि वाढविण्यासाठी बहुविध पीक आणि पीक रोटेशनचा अवलंब करणे, शेतीचा खर्च कमी करण्यासाठी कृषी-तंत्रज्ञान यंत्रांचा वापर करणे आणि श्रमांचे कष्ट इत्यादी बाबतीत नाविन्यपूर्ण होण्याची संधी आहे.

ग्रामीण उद्योजकतेचे महत्त्व:

ग्रामीण उद्योजकतेचे महत्त्व थोडक्यात खालीलप्रमाणे अधोरेखित केले आहे:

१ रोजगाराच्या संधी प्रदान करते-भारत हा कृषी प्रधान देश असल्यामुळे ग्रामीण भागातील लोकांना रोजगार उपलब्ध होतो . आणि ग्रामीण भारतातील मोठ्या प्रमाणात बेरोजगारी आणि अर्धबेरोजगारीच्या वाढत्या समस्येवर ग्रामीण उद्योजकता स्पष्ट उपाय प्रदान करते.

२ ग्रामीण लोकसंख्येचे स्थलांतर कमी करते-उत्पन्न निर्मिती, चांगली नोकरी शोधणे, विविध सुविधांचा वापर करणे इत्यादी विविध कारणांसाठी ग्रामीण लोकसंख्या शहरी भागात जाते. ग्रामीण उद्योजकता रस्ते, वीज, पूल इत्यादी पायाभूत सुविधा आणेल किंवा विकसित करेल. ग्रामीण उद्योजकता ग्रामीण भागातून शहरी भागात नोकरीच्या शोधात होणारे स्थलांतर टाळू शकते.

3) संतुलित प्रादेशिक विकास-ग्रामीण उद्योजकता शहरी भागात उद्योगांच्या एकाग्रतेवर नियंत्रण ठेवते आणि त्याद्वारे अर्थव्यवस्थेत संतुलित प्रादेशिक विकासाला प्रोत्साहन देते.ग्रामीण भागात आर्थिक विकासाची गंगा पोहचली नसते. त्यामुळे उद्योजकतेमुळे संतुलित प्रादेशिक विकास करण्यास शक्य होते .

४) कलात्मक उपक्रमांना प्रोत्साहन-ग्रामीण उद्योग कला आणि हस्तकला, म्हणजेच देशाच्या प्राचीन समृद्ध वारशाचे संरक्षण आणि प्रोत्साहन देण्यास देखील मदत करतात. ग्रामीण भागातील महिलानी हस्तकला वस्तू ,बचत गट मार्फत तयार केलेले वस्तू उदा .पापड ,कलात्मक वस्तूंना प्राधान्य दिले जाते .

५) सामाजिक दुष्कृत्यांवर उपाय-ग्रामीण उद्योजकतेच्या वाढीमुळे गरिबी, सामाजिक तणाव, वातावरणीय प्रदूषण, झोपडपट्ट्यांची वाढ आणि रहिवाशांचे अज्ञान इत्यादी सामाजिक दुष्कृत्ये कमी होतात.

६) ग्रामीण तरुणांना प्रोत्साहन देते-ग्रामीण उद्योजकता तरुण आणि आशादायक उद्योजकांना ग्रामीण क्षेत्रात उद्योजकीय उपक्रम विकसित करण्यास आणि राबविण्यास प्रोत्साहित करते. ग्रामीण भागातील तरुणांना शेती व शेती स्लग्न व्यवसाय कुकट पालन व मधुमक्षिका पालन शेळीपालन इ व्यवसाय ग्रामीण भागातील तरुणांना प्रोत्साहन देतात .

७ राहणीमान सुधारते-ग्रामीण उद्योजकतेमुळे ग्रामीण लोकांचा साक्षरता दर देखील वाढेल. त्यांचे शिक्षण आणि स्वयंरोजगार यामुळे समुदायाची भरभराट होईल, त्यामुळे त्यांचे राहणीमान सुधारेल.ग्रामीण भागातील सर्व साधनाची उपलब्ध झाल्यास राहणीमान सुधारते उदा . शिक्षण ,आरोग्य ,पायाभूत सुविधा

८) स्थानिक संसाधनांचा योग्य वापर-ग्रामीण भागातील कच्चा माल आणि कामगार यासारख्या स्थानिक संसाधनांचा उत्पादक हेतूसाठी जास्तीत जास्त वापर करण्यास मदत करतात आणि त्यामुळे उत्पादकता वाढते. उद्योजकांनी मर्यादित संसाधनांचा कार्यक्षम आणि प्रभावी वापर केल्याने क्षेत्राचा एकूण आर्थिक विकास होतो. स्थानिक साहित्य खते ,बी -बियाणे ,कीटकनाशके गाडुळ खते इ स्थानिक संसाधनांचा योग्य वापर केला पाहिजे .

९) परकीय चलनाची कमाई-ग्रामीण उद्योजकता त्यांच्या उत्पादनाच्या निर्यातीद्वारे देशाच्या परकीय चलन कमाईत महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते. ग्रामीण भागातील स्थानिक सुविधा उपलब्ध असतात त्याचा वापर करून परदेशी पर्यटक आकर्षित करू शकतो .उदा.महाबळेश्वर ,हापूस आबे द्राशे यामुळे परकीय चलन प्राप्त होते .

१०) दरडोई उत्पन्नात सुधारणा- ग्रामीण उद्योजकता नवीन संधींचा फायदा घेऊन अधिक उत्पादन, रोजगार आणि संपत्ती निर्माण करते, ज्यामुळे ग्रामीण लोकांचे दरडोई उत्पन्न सुधारण्यास मदत होते. कुटीर आणि लघु उद्योगांसह ग्रामीण उद्योग वैयक्तिक ग्राहकांच्या आवडी आणि आवडीनिवडीच्या वस्तू, दागिने,साड्यांचे उत्पादन करतात; वेगवेगळ्या ग्राहकांच्या गरजा त्यांच्या आवडी, आवडी आणि डिझाइननुसार पूर्ण करण्यासाठी कलात्मक उत्पादने तयार केली जातात.

निष्कर्ष- राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत, विशेषतः ग्रामीण अर्थव्यवस्थेत ग्रामीण उद्योगांची भूमिका महत्त्वाची आहे. उद्योजक हा अर्थव्यवस्थेला ऊर्जा देणारे आणि आर्थिक रचनेचे घटक असलेल्या स्थापित उद्योगांना पुनरुज्जीवित करणारे नवीन उद्योग निर्माण करण्याचा गुरुकिल्ली आहे. म्हणूनच, ग्रामीण उद्योजकता केवळ ग्रामीण भागात कमी भांडवली खर्चाने रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्याचे आणि लोकांचे खरे उत्पन्न वाढवण्याचे साधन म्हणून महत्त्वाची नाही तर शेती आणि शहरी उद्योगांच्या विकासातही त्याचे योगदान आहे. ग्रामीण औद्योगिकीकरणाशिवाय, ग्रामीण भागात बेरोजगारीची समस्या सोडवणे सोपे होणार नाही. ग्रामीण उद्योजकता ही गरिबी, स्थलांतर, आर्थिक विषमता, बेरोजगारी कमी करण्यासाठी आणि ग्रामीण भाग आणि मागास प्रदेशांचा विकास करण्यासाठी एक उपाय मानली जाऊ शकते.

"Education Through Self - Help is our Motto" - Karmaveer
Rajat Shikshan Sanstha's

DR. PATANGRAO KADAM MAHAVIDYALAYA,

RAMANANDNAGAR (BURLI)

Tal. Palus, Dist. - Sangli. MH (India) 416 308

Reaccredited by NAAC A++ Grade with 3.53 CGPA

TWO DAY NATIONAL SEMINAR ON

"Empowering Futures : Cultivating Skill Development and Entrepreneurial Excellence"

Sponsored by ICSSR, New Delhi.

This is to certify that Mr. / Ms. / Mrs. / Dr. Sagar Ramrao Kundale,
of Dr. Patangrao Kadam Mahavidyalaya, Ramanandnagar (Burli)
has participated and presented a research paper entitled शुद्ध अज्ञानासता अन्ति आर्वाण विकारा
in Two Day National Seminar on "EMPOWERING

FUTURES : CULTIVATING SKILL DEVELOPMENT AND ENTREPRENEURIAL EXCELLENCE" as a
delegate / resource / Chair Person organized by Department of English and IQAC on 20th & 21st March, 2025.

Ms. Shubhangi N. Lavate
Convener

Mr. Sushen D. Kamble
Co-Convener

Mr. Dinesh A. Sasane
IQAC Co-ordinator

Prof. Dr. U. V. Patil
Principal